

УДК 37.013.42

МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ: ЦІННІСНИЙ АСПЕКТ

Н. А. Варивода

У статті розглядаються ціннісні аспекти морального виховання особистості та аналізується еволюція морального виховання на протязі усього існування людства. Вказується, що у кожену епоху існування людства базовими проголошувалися різні цінності, на яких і будувався виховний процес. Зазначається, що зміст морального виховання визначається актуальними потребами суспільства. Акцентується увага на важливості виховання моральних цінностей у підростаючого покоління.

Ключові слова: моральне виховання, моральні цінності, мораль, моральна самосвідомість.

Постановка проблеми. Українське суспільство на шляху до свого відродження та подальшого розвитку потребує переосмислення виховних ідеалів та орієнтирів. Моральна атмосфера, що панує у нашій державі, досить нестабільна та суперечлива, це зумовлює гостру необхідність вдосконалення виховної парадигми на засадах моральних цінностей. Актуальність проблеми виховання моральних цінностей пов'язана з такими аспектами: сучасному суспільству потрібні не просто освічені люди, що володіють фаховими вміннями, а гармонійні всебічно розвинуті особистості, що володіють моральними якостями та системою моральних цінностей; щодня дитина піддається сукупності позитивних та негативних впливів на несформовану моральну самосвідомість; дитині потрібно не лише надати моральні знання, а й прищепити навички моральної поведінки у повсякденному житті. Виховання моральних цінностей у підростаючого покоління сьогодні – це наше мирне і забезпечене життя у майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній психолого-педагогічній літературі проблема виховання моральних цінностей є досить дослідженою. Особливу увагу дослідженням морального виховання, сутності та значущості моральних цінностей, ціннісних орієнтацій у розвитку людини, специфіці ціннісно-сміслової сфери приділяли такі вчені, як А. Маслоу, М. Рокич, Е. Фромм, А. Ленгле, Е. Шпрангер, О. Осмолов, Б. Братусь, Г. Шевченко, Ф. Василюк, Б. Чудновський, М. Боришевський, С. Максименко та інші. Окремі аспекти морального

виховання розробляють І.Бех, Н.Волошина, А.Капська, В.Неділько, Є.Пасічник, Б.Степанишин, О.Вишневський, В.Кремень, В. Білоусова, М.Стельмахович, Ю.Бондаренко, В.Довбищенко, Р.Захарченко, П.Ігнатенко, В.Каюков, О.Онищук, С.Павх,

Метою даної роботи є дослідження ціннісного аспекту морального виховання особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Моральне виховання особистості у широкому значенні можна розглядати як цілеспрямований процес створення духовних, матеріальних та організаційних умов для всебічного гармонійного розвитку особистості. Саме завдяки моральному вихованню формується духовний світ особистості, адже воно спрямоване на удосконалення людини, її окультурення, надання їй вмінь і навичок повноцінного життя у суспільстві. Стійкі моральні якості, що виробляються у дітей внаслідок виховних впливів різних освітніх інституцій допомагають уберегти підростаюче покоління від негативних факторів оточуючого середовища. Видатні педагоги минулого і теперішнього наголошували на особливій значущості морального виховання дітей та молоді.

Виховна, педагогічна діяльність є одним із найдавніших видів людської діяльності. Розвиватися вона почала тоді, коли у наших предків з'явилася можливість та матеріальні ресурси для оплати послуг людей, які були спеціально уповноважені громадою навчати підростаюче покоління усьому спектру знань і вмінь, необхідному для виживання. Тому виховна діяльність ще з самого зародку була основоположним чинником виживання та функціонування людства як у біологічному, так і у соціальному аспекті [7].

Моральне виховання завжди має конкретно-історичний характер, тобто його зміст завжди повинен відповідати актуальним потребам сучасного суспільства, рівню розвитку цивілізації. Видатний український педагог Г.Ващенко зазначав: «Виховання можна визначити як формування особистості людини з метою наближення її до більш-менш чітко визначеного виховного ідеалу, кожен нарід, кожна епоха мали й мають свій виховний ідеал, бо без нього неможливе саме виховання» [2].

Варто враховувати і те, що результат морального виховання завжди значно віддалений у часі та спрямований у майбутнє, тому що основним призначенням виховного процесу є підготовка до життя майбутніх поколінь. Таким чином, відповідаючи на виклики сьогодення, у процес морального виховання обов'язково мусить бути включена прогностична складова. Педагог у процесі підготовки будь-якого виховного заходу зобов'язаний враховувати теперішній виховний вплив на особистість та

перспективний довгостроковий вплив. Тому кожному педагогу у виховній роботі необхідно брати до уваги не тільки нинішнє оточення вихованця, а й тенденції розвитку нації, держави і людства вцілому.

Розглянувши історію людської цивілізації, можна прослідкувати історію виникнення, розвитку та відмирання різноманітних виховних систем. На кожному етапі розвитку людства на перший план виходила певна цінність, навколо якої вибудовувалась уся виховна система. Найпершою цінністю, яка була усвідомлена людиною ще у первісному суспільстві, була цінність життя, виживання. Звичайно, пріоритет цих цінностей не сприяв моральному розвитку людства. Рівень моральності відносин на той період був незначним, адже основним завданням людини того часу була необхідність вижити, продовжити свій рід, а досить часто для задоволення цих потреб треба було знехтувати нормами моралі, загальноприйнятими вже у сучасному суспільстві.

Але вчені доводять, що у людей, які жили у період патріархату з'являється осмислення та моральне оцінювання своїх дій і вчинків, сімейних цінностей таких як вірність, любов та щирість у стосунках, закладаються основи духовно-моральних якостей людини.

Рабовласницьке суспільство проголосило найвищою цінністю владу, у багатьох рабовласницьких державах Стародавнього Сходу, у Греції та Римі основним завданням виховання була підготовка громадянина-воїна, вагоме значення відіграло формування таких моральних якостей, як відданість Батьківщині, мужність, відповідальність.

У епоху Середньовіччя основною цінністю був дух, релігія, а правила моралі диктувалися церквою, яка в свою чергу часто керувалася вказівками влади. Людиною, яка запроваджувала норми моралі у тогочасному суспільстві, був Папа Римський. Головним кодексом моральної поведінки людини ще з тих часів і дотепер є Біблія – Вічна книга, яка розповідає про саму віру, її значення, містить тлумачення та пояснення правил поведінки людини у різних сферах діяльності від народження до гідної старості та смерті. Наші предки-слов'яни, досить довго не могли внутрішньо сприйняти постулати християнської віри, адже вони звикли до язичницьких моральних цінностей. Це призводило до численних конфліктів з трагічними наслідками.

Епоху Відродження вважають періодом розквіту гуманізму. Педагоги та філософи того часу проголошують людину найвищою цінністю, пропагують ідеал духовно і фізично досконалої особистості, утверджується культ моральності, мудрості, духовності, першочерговим вважається формування духовно-моральних якостей, а не фізичної досконалості. Пізніше гуманістичні педагогічні ідеї Відродження розвивалися в Англії

таким вченим як Еразм Роттердамський, який вважав, що сприйняття людини як головної цінності вимагає соціальних відносин, які засновані на визнанні свободи людини, спираються на закони моралі і права. Освіта та виховання у цей період постають як вагомі цінності у суспільстві та вважаються основою людського розвитку.

В епоху буржуазного суспільства місце основної цінності посідає розум, проте теж прослідковуються певні риси морального занепаду, кожен член суспільства у своєму житті орієнтується на досягнення наживи, лицемірство є нормою поведінки. Заможність стає найвищою мірою та метою всього життя та саме рівень достатку надає людині моральну значущість у суспільстві. Підприємці різними, не завжди правомірними шляхами досягали великих прибутків, і вже за рахунок цього потім могли підвищувати свій «рейтинг» у шкалі моральності та етики. Характерною рисою розвитку морального виховання у буржуазному суспільстві був його нерозривний зв'язок з релігією, культурою, мистецтвом та навіть політикою.

Звичайно, найцікавішим для педагогів-дослідників є сучасний період розвитку морального виховання, адже моральні принципи сьогодення теж досить різнопланові, а у деяких сферах людської діяльності взагалі відсутні. Ще у ХХ ст. чітко прослідковується поява гострих економічних, політичних та ідеологічних проблем і разом з тим відбувається занепад духовності та моралі. Головними цінностями знову виступають не моральність та етика, а рівень матеріального достатку, стабільна робота. Звичайно, не останню роль у цьому відіграли світові війни та інші суспільні негаразди.

Суттєвою особливістю входження людства в нове тисячоліття є прагнення отримати нові знання про природу людини, Космос, Життя. Природні катаклізми, порушення екологічного балансу Землі, соціальні вибухи, війни, підвищена агресивність, ненависть, зло, падіння моралі – ці тривожні ознаки нашого часу значно активізують пошуки вчених у спасінні цивілізації, Планети. Все більшої уваги науковців привертає проблема виховання громадянина світу, планетарного мислення, планетарної свідомості, міжнародного виховання, духовності суспільства і особистості [7].

Проаналізувавши основні методологічні засади проблеми морального виховання особистості, можна виділити сукупність вихідних педагогічних, етичних, естетичних та філософських ідей, що відображаються у трьох основних тенденціях визначення сутності морального виховання: антропоцентричній (віра в Людину без Бога), соціоцентричній (визначається суспільно прийнятими нормами та принципами) та

геоцентричній (віра в існування Вищого Абсолюту як втілення ідеалу Добра) [3].

О. Вишневський, зазначав, що саме розвиток морального виховання є досить значущим фактором для становлення демократії в Україні, адже через моральне відродження лежить шлях до досягнення успіху у становленні виховного процесу. Першочерговим практичним завданням педагога постає удосконалення оточення, у якому знаходиться дитина (стосунки у сім'ї, школі, закладі вищої освіти; змісту освіти; методів навчання тощо), а також демонстрування власного ставлення до світу (до подій, людей, художніх образів, історичних постатей тощо). Науковець наголошує на тому, що необхідно намагатися вчасно надати вихованцеві моральну допомогу своєю порадою та прикладом [3].

В. Білоусова вважає моральне виховання спеціально організованою міжособистісною взаємодією між вихователем та дитиною на засадах гуманістичних норм і принципів, а гуманізацією виховання називає олюднення відносин, яке і створює атмосферу взаєморозуміння, взаємоповаги, безкорисливого ставлення до ближнього не для задоволення своїх потреб. Тоді людина сприймається як вища життєва цінність [1].

Досліджував моральні цінності майбутнього покоління громадян України і М. Стельмахович. Він наголошував на тому, що для виховання моральності необхідно використовувати національні надбання, адже мудрість українського народу веде початок від діда-прадіда, батька й матері, рідної мови та батьківської хати, а також від землі, що нас годує, сонця на небі та всієї природи. Крім цього джерелом моральності українців він вважає добросердечність, ширість, душевність, чесність, людяність, сердечність, любов до дітей та України [6].

Зміст морального виховання зумовлений потребами та вимогами суспільства до формування всебічно розвиненої особистості, рівня її моральності. У його основі лежать морально-духовні цінності, серед яких виділяють загальнолюдські (не залежать від національності чи раси і регулюють поведінку окремої людини чи спільноти) та національні (набуті народом у процесі свого історичного розвитку погляди, традиції, переконання, які базуються на загальнолюдських цінностях, але відрізняються своєрідними національними рисами і регулюють діяльність людей певної етнічної групи) [5].

Є. Зеленев доводить, що постає необхідність розробки планетарного виховання сучасної високоморальної особистості та пропонує власну систему виховання людини єдиної планетарної цивілізації, яка реалізовується у три етапи.

На першому етапі закладається фундамент загально-етичних та національних цінностей, у цей період особистість піддається родинним, сімейним виховним впливам, особливу увагу слід приділяти національному вихованню, формуванню національної самосвідомості та етнічної ідентифікації.

На другому етапі система моральних цінностей розширюється та поглиблюється, національні цінності набувають нового значення, доповнюються громадянськими цінностями. Особистість під впливом школи та інших соціальних інститутів глибоко усвідомлює свої права і обов'язки як громадянина держави.

Третій етап пов'язаний з опануванням знаннями, уміннями та навиками, необхідними для компетентного виконання професійних обов'язків та розширенням світогляду, засвоєнням сімейних цінностей та цінності особистого життя [4].

Сучасна педагогічна наука знаходиться в напруженому пошуку шляхів, засобів формування моральності, духовно-морального світу підростаючих поколінь. Власне педагогічна наука є складовою духовної культури людства. Вона ввібрала в себе вікову мудрість виховання і освіти підростаючих поколінь відповідно до найвищих моральних цінностей. Найвищими моральними цінностями сучасного суспільства є Життя, Людина, Любов, Свобода, Совість, Чесність, Порядність, Всепрощення, Віра, Надія, Милосердя.

У пошуках шляхів виховання моральних цінностей підростаючих поколінь можна спиратися на гуманістичну позицію сучасних педагогів стосовно цінності життя, яка заснована на принципах: пошани до будь-якої форми життя, співчуття; визнання цінності індивідуального буття і моральне виправдання спрямувань до досягнення вищого рівня розвитку індивідуальності; свободи і самореалізації, затвердження індивідуальності на базі активності, зорієнтованої на загальнозначущі соціальні цінності [8].

Висновки та перспективи. Отже, на сучасному рівні розвитку цивілізації ми спостерігаємо не лише техніко-технологічні досягнення людства, а й досить небезпечні явища, такі як занепад моральності, духовності в суспільстві, про що свідчать постійні війни, боротьба за ресурси, ненависть, злочинність, екологічна криза на планеті.

Моральний стан українського суспільства сьогодні постійно погіршується внаслідок серйозних політичних та економічних негараздів. Суспільство втрачає моральні ідеали, що призводить до кардинальної зміни ціннісних орієнтацій, які мають деструктивний і руйнівний характер.

Формування особистості дитини, виховання у неї високоморального ставлення до навколишнього, певної моральної позиції – складний

педагогічний процес. В основі морального виховання лежить правильний, гармонійний розвиток особистості.

Моральне виховання спирається насамперед на загальнолюдські цінності, які склалися за сотні років існування суспільства і були єдиними і загальними для всього людства, але важливо враховувати і національні цінності.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні системи моральних цінностей сучасних дітей молодшого шкільного віку.

Література

1. Білоусова В.О. Теорія і методика гуманізації відносин старшокласників у позаурочній діяльності загальноосвітньої школи : монографія / В.О.Білоусова. – К.: ІЗМН, 1997. – 192 с.
2. Ващенко Г. Твори: У 5 т. т.- Т. 1: Виховний ідеал / Г.Ващенко. - Полтава. 1994.- 347 с.
3. Вишневський О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : навч. посібник / О.І.Вишневський. - К: Знання, 2008.
4. Зеленев Є. А. Планетарне виховання як цінність людства / Є.А. Зеленев // Духовно-культурні цінності виховання Людини : монографія / за ред. Г.П.Шевченко. – Луганськ: Вид-во «НОУЛІДЖ», 2013. – С. 98–141.
5. Кондрашова Л.В. Методика організації виховної роботи в сучасній школі: навчальний посібник / Л.В.Кондрашова, О.О.Лаврентьєва, Н.І.Зеленкова. – Кривий Ріг : КДПУ, 2008 – 187 с.
6. Стельмахович М. Г. Українська народна педагогіка / М.Г.Стельмахович. — К. ІЗМН, 1997. — 232 с.
7. Шевченко Г. П. Виховання – процес людинотворчості, культуротворчості, духотворчості / Г. П. Шевченко // Духовність особистості: методологія, теорія і практика : збірник наукових праць / Гол. редактор Г.П.Шевченко. – Вип. 3 (66). – Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2015. – С. 288-299.
8. Шевченко Г.П. Духовно-культурні цінності виховання Людини : монографія / Г.П.Шевченко, Т.Л.Антоненко, О.С.Белих, Є.А.Зеленев, І.М.Карпенко, О.Є.Крсек, С.С.Рашидова, С.Ф.Рашидов, Н.В.Фунткіова, О.О.Шайкіна. – Луганськ: Вид-во «НОУЛІДЖ», 2013. – 332 с.

References

1. Bilousova V.O. Teoriya i metodika gumanizatsiyi vidnosin starshoklasnikiv u pozaurochniy diyalnosti zagalnoosvitnoyi shkoli: Monografiya./V.O.Bilousova. – K.: IZMN, 1997. – 192 s.
2. Vaschenko G. Tвори: U 5 t. t.- T. 1: Vihovniy Ideal./G.Vaschenko. - Poltava. 1994.- 347 s.
3. Vishnevskiy O. I. Teoretichni osnovi suchasnoyi ukrayinskoyi pedagogiki: navch. posibnik / O.I.Vishnevskiy. - K: Znannya, 2008.

4. Zelenov E. A. Planetarne vihovannya yak tsinnist lyudstva./ E.A. Zelenov // Duhovno-kulturni tsinnosti vihovannya Lyudini: Monografiya / za red.. G.P.Shevchenko. – Lugansk: Vid-vo «NOULIDZh», 2013. – s. 98 – 141.
5. Kondrashova L.V. Metodika organizatsiyi vihovnoyi roboti v suchasniy shkoli: navchalniy posibnik / L.V.Kondrashova, O.O.Lavrenteva, N.I.Zelenkova. – Kriviy Rig : KDPU, 2008 – 187 s.
6. Stelmahovich M. G. Ukrayinska narodna pedagogika/ M.G.Stelmahovich. — K. Izmn, 1997. — 232 s.
7. Shevchenko G. P. Vihovannya – protses lyudinotvorchosti, kulturotvorchosti, duhotvorchosti / G. P. Shevchenko // Duhovnist osobistosti: metodologiya, teoriya i praktika : zbirnik naukovih prats / Gol. redaktor G.P.Shevchenko. – Vip. 3 (66). – Severodonetsk: vid-vo SNU Im. V.Dalya, 2015. – s. 288 - 299.
8. Shevchenko G.P. Duhovno-kulturni tsinnosti vihovannya Lyudini: Monografiya / G.P.Shevchenko, T.L.Antonenko, O.S.Belih, E.A.Zelenov, I.M.Karpenko, O.E.Krsek, S.S.Rashidova, S.F.Rashidov, N.V.Funtikova, O.O.Shaykina. – Lugansk: Vid-vo «NOULIDZh», 2013. – 332 s.

НРАВСТВЕННОЕ ВОСПИТАНИЕ ЛИЧНОСТИ: ЦЕННОСТНЫЙ АСПЕКТ

Н. А. Варивода

В статье рассматриваются ценностные аспекты нравственного воспитания личности и анализируется эволюция нравственного воспитания на протяжении всего существования человечества. Указывается, что в каждую эпоху существования человечества базовыми провозглашались различные ценности, на которых и базировался воспитательный процесс. Отмечается, что содержание нравственного воспитания определяется актуальными потребностями общества. Акцентируется внимание на важности воспитания нравственных ценностей у подрастающего поколения.

Ключевые слова: нравственное воспитание, нравственные ценности, мораль, моральное самосознание.

MORAL EDUCATION OF THE PERSONALITY: THE VALUE ASPECT

N. A. Varivoda

The article examines the value aspects of moral education of the personality and examines the evolution of moral education throughout the existence of mankind. It is pointed out that in each epoch of the existence of mankind various values were proclaimed basic. The educational process was based on those values. It is noted that the content of moral education is determined by actual needs of the society. The article focuses on the importance of nurturing growing generation moral values.

Key words: Moral education, moral values, morality, moral identity.

Варивода Наталія Анатоліївна – аспірантка кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Северодонецьк, Україна). E-mail: variwoda@ukr.net

Varivoda Nataliia Anatoliivna – Postgraduate student of the Department of Pedagogy of the Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine). E-mail: variwoda@ukr.net

УДК 37.011.3:376.54

НАЦІОНАЛЬНІ СТАНДАРТИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ДО РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ У США

І. В. Голубєва

У статті досліджуються Національні стандарти підготовки вчителя до роботи з обдарованими учнями в США. Визначено основні вимоги до підготовки вчителя, що працює в класах і програмах для обдарованих дітей на основі досліджень вчених Національної асоціації обдарованих дітей (NAGC). Виділено три загальних стандарти і сім підвищених вимог (стандартів), які характеризують вчителя і інших фахівців, що працюють у цій сфері освіти. Наголошено на важливості підготовки таких фахівців до роботи з учнями в умовах мовного і культурного розмаїття США.

***Ключові слова:** обдаровані учні, програми для обдарованих, підготовка вчителя, Національні стандарти, обдаровані учні, представники мовного і культурного розмаїття США.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В сучасній шкільній освіті США відбувається якісна підготовка обдарованих і талановитих учнів як в спеціальних класах, так і на спеціальних програмах для виняткових дітей з різними видами обдарованостей і талантів. У нашій країні теж проводиться робота в цій сфері освіти, але вона сконцентрована переважно у великих містах і в спеціальних навчальних закладах нового типу: ліцеях, гімназіях, колегіумах, а також в роботі позашкільних навчальних закладів, зокрема, Малої академії наук учнівської молоді. Освіта обдарованих є відносно новою сферою освіти в нашій країні, тому для нас важливим є досвід США – країни, яка на сьогодні досягнула значних успіхів у виявленні та супроводі навчальної діяльності обдарованих і талановитих учнів, нерідко – представників мовного і культурного розмаїття цієї країни.